

ТЕМА № 10. ПРОВАДЖЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

- 1. Поняття, види, система та значення слідчих (розшукових) дій.**
- 2. Загальні вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій.**
- 3. Загальна характеристика слідчих (розшукових) дій та порядок їх проведення.**

1. ПОНЯТТЯ, ВИДИ, СИСТЕМА ТА ЗНАЧЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.

Поняття, види, система та значення слідчих (розшукових) дій.

Кримінальний процесуальний кодекс України містить поняття слідчих (розшукових) дій. Так, відповідно до ч. 1 ст. 223 КПК слідчі (розшукові) дії є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Таким чином, законодавець зробив спробу наблизити слідчі (розшукові) дії як один із основних способів збирання доказів, до процесу доказування у кримінальному провадженні, пов'язавши ці процесуальні категорії одним спільним завданням - отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів.

Проте, як видно, таке визначення поняття слідчих (розшукових) дій не розкриває всю багатогранність такої процесуальної категорії як слідчі (розшукові) дії. Адже слід говорити про уповноважену особу, яка проводить слідчі (розшукові) дії. Крім того, слід звернути увагу на характер слідчої (розшукової) дії. З одного боку - це пізнавальний характер, з другого - процесуальний, адже йдеться про процедуру проведення такої дії. Не слід забувати і про розшукову спрямованість цієї дії.

Назвавши дії слідчими (розшуковими), законодавець визнав, що неможливо обмежитись лише пізнавальними і процесуальними сторонами характеру цих дій. Все ж таки розшукова спрямованість має зовсім не другорядне значення. Адже уповноважена особа, проводячи слідчі (розшукові) дії, в першу чергу здійснює розшук фактичних даних, які мають значення у конкретному кримінальному провадженні.

При визначенні поняття слідчих (розшукових) дій, слід звернути увагу і на існування інших дій слідчого, які не пов'язані із отриманням (збиранням) доказів або перевіркою вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. Залежно від характеру такі дії слідчого слід називати «процесуальні дії» або «інші дії» слідчого.

Таким чином, слідчі (розшукові) дії - це регламентовані кримінальним процесуальним законом процесуальні дії, які здійснюються уповноваженою особою і являють собою сукупність пошукових, пізнавальних і засвідчуючих операцій, направлених на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Кримінальний процесуальний кодекс передбачає проведення наступних слідчих (розшукових) дій: допит (статті 224-226, 232, 351-354, 356, 567 КПК);

пред'явлення особи для впізнання (статті 228, 232, 355 КПК); пред'явлення речей для впізнання (статті 229, 232, 355 КПК); пред'явлення трупа для впізнання (ст. 230 КПК); обшук (статті 233-236 КПК); огляд місцевості, приміщення, речей та документів (статті 237, 361 КПК); огляд трупа (ст. 238 КПК); огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст. 239 КПК); слідчий експеримент (ст. 240 КПК); освідування особи (ст. 241 КПК); проведення експертизи (ст. 242-245 КПК).

Самостійну групу слідчих (розшукових) дій становлять негласні слідчі (розшукові) дії. Так, згідно з ч. 1 ст. 246 КПК негласні слідчі (розшукові) дії - це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК.

Кримінальний процесуальний кодекс передбачає проведення наступних негласних слідчих (розшукових) дій: аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261 КПК); огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262 КПК); зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК); зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК); обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК); установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК); спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК); аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270 КПК); контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК); виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК); негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК).

Слідчі (розшукові) дії можна розділи на види за окремими критеріями.

1. В залежності від того, чи підлягають розголошенню відомості про сам факт проведення слідчої (розшукової) дії та методи проведення такої дії, вони поділяються на гласні слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії.

2. В залежності від обсягу предмета пошуку чи пізнання слідчі (розшукові) дії поділяються на основні та додаткові. Так, наприклад, перший допит свідка-очевидця вчинення кримінального правопорушення проводиться з метою з'ясування всього кола обставин, які мають значення для кримінального провадження. Така слідча (розшукова) дія буде основною. Коли в ході подальшого розслідування виникне необхідність з'ясування окремих обставин вчинення кримінального правопорушення, то такий допит того ж самого свідка-очевидця кримінального правопорушення буде додатковою слідчою (розшуковою) дією.

3. В залежності від кількості проведення однієї і тієї самої слідчої дії в кримінальному провадженні, слідчі (розшукові) дії поділяються на первинні та повторні. Первинною буде така слідча (розшукова) дія, яка в конкретному кримінальному провадженні проводиться вперше. Проведення тієї ж самої слідчої (розшукової) в конкретному кримінальному провадженні для з'ясування в повному обсязі предмета пошуку чи пізнання після проведення такої слідчої (розшукової) дії вперше, буде характеризувати цю слідчу (розшукову) дію як

повторну, незалежно від кількості разів її проведення в конкретному кримінальному провадженні.

4. В залежності від визначення проміжку часу, в який та чи інша слідча (розшукова) дія повинна бути проведена, слідчі (розшукові) дії поділяються на невідкладні та такі, проведення яких може бути відкладено на інший період часу. Невідкладність як ознака даного виду слідчих (розшукових) дій може виникнути як на початковому етапі кримінального провадження, так і на наступних його етапах.

5. За рівнем обов'язковості проведення слідчої (розшукової) дії у конкретному кримінальному провадженні, слідчі (розшукові) дії поділяються на обов'язкові та необов'язкові. Обов'язковість проведення слідчої (розшукової) дії у конкретному кримінальному провадженні може визначити сам слідчий. Крім того, обов'язковість проведення слідчої (розшукової) дії може впливати із прямої вказівки в законі, визначатись вказівками прокурора чи керівника органу досудового розслідування. Обов'язковість проведення слідчої (розшукової) дії може також впливати із клопотання підозрюваного чи його захисника, а також інших осіб. До необов'язкових можна віднести такі слідчі (розшукові) дії, непроведення яких у конкретному кримінальному провадженні не зможе вплинути на всебічність, повноту та неупередженість досудового розслідування та судового розгляду. Необов'язковість слідчої (розшукової) дії може визначатись і межами доказування у конкретному кримінальному провадженні.

6. В залежності від способу одержання інформації слідчі (розшукові) дії поділяються на вербальні, невербальні, змішані. До вербальних відносяться такі слідчі (розшукові) дії, в результаті проведення яких одержується інформація зі слів осіб, наприклад, у процесі допиту. До невербальних відносяться такі слідчі (розшукові) дії, в результаті проведення яких слідчий, прокурор самостійно отримує інформацію, що знаходиться на об'єктах матеріального світу. До таких слідчих (розшукових) дій відносимо огляд, обшук, освідування. До змішаних відносяться такі слідчі (розшукові) дії, в результаті проведення яких інформація отримується як зі слів осіб, так і така, що знаходиться на об'єктах матеріального світу. Прикладом таких слідчих (розшукових) дій може виступати пред'явлення для впізнання, слідчий експеримент.

Слідчі (розшукові) дії прийнято поділяти на види також за процесуальною формою.

Так, за своєю процесуальною формою слідчі (розшукові) дії поділяються на такі, що проводяться:

1) *за постановою слідчого і без неї*. За постановою слідчого проводяться допит чи впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного досудового розслідування. За постановою слідчого може бути призначена експертиза;

2) *за ухвалою слідчого судді і без неї*. За ухвалою слідчого судді проводять обшук, огляд житла чи іншого володіння особи;

3) *за постановою прокурора і без неї.* За постановою прокурора здійснюється огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією. На підставі постанови прокурора здійснюється освідування;

4) *за участю понятих і без них.* За участю понятих проводяться пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляд трупа, в тому числі пов'язаний з ексгумацією, слідчий експеримент, освідування особи, обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи.

Значення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні необхідно розглядати у кількох напрямках. Слід зазначити, що з одного боку слідчі (розшукові дії) є основним способом збирання доказів. З іншого боку слідчі (розшукові) дії є основним засобом забезпечення всебічного, повного та неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження, а отже, виконання завдань кримінального провадження.

2. ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ.

Загальні вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій.

Загальні вимоги до проведення всіх слідчих (розшукових) дій врегульовано ст. 223 КПК. Положення названої статті застосовуються при проведенні будь-якої слідчої (розшукової) дії, передбаченої КПК з урахуванням особливостей її проведення, передбачених спеціальними нормами, що врегульовують процесуальний порядок проведення саме конкретної слідчої (розшукової) дії.

Першою загальною вимогою до проведення слідчої (розшукової) дії закон визначає підстави для її проведення. Згідно з ч. 2 ст. 223 КПК підставами для проведення слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети. Проте, при цьому слід звернути увагу, що йдеться про наявність лише фактичних підстав до проведення слідчої (розшукової) дії. Досить часто виникають ситуації, коли для проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії необхідні не лише фактичні, але й юридичні (правові) підстави. І законом вони врегульовані при визначенні процесуального порядку проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії. Так, наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 241 КПК освідування здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря.

Повертаючись до підстав фактичних, варто також зазначити, що наявність таких підстав для проведення конкретної слідчої (розшукової) дії дає нам право стверджувати про можливість досягнення мети її проведення. Хоча, звичайно, сама наявність фактичних підстав не буде виступати достатньою гарантією отримання бажаних результатів і, таким чином, досягнення мети слідчої (розшукової) дії.

Сама ж мета слідчої (розшукової) дії, як правило, передбачається в тій чи іншій нормі закону. Так, наприклад, згідно з ч. 1 ст. 234 КПК, обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Наступною вимогою до проведення слідчих (розшукових) дій є забезпечення присутності при їх проведенні певного кола осіб та роз'яснення прав і обов'язків особам, які беруть участь у слідчих (розшукових) діях. Так, згідно з ч. 3 ст. 223 КПК, слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення слідчої (розшукової) дії осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. А перед проведенням слідчої (розшукової) дії особам, які беруть у ній участь, роз'яснюються їх права і обов'язки, передбачені КПК, а також відповідальність, встановлена законом.

Конкретної вказівки про час проведення тієї чи іншої слідчої (розшукової) дії КПК не містить. Адже, все залежить від того як слідчий спланував проведення слідчих (розшукових) дій, а також від інших обставин, які впливають на час їх проведення в конкретному кримінальному провадженні. За загальним правилом, всі слідчі (розшукові) дії повинні проводитись у денний час доби. Це правило впливає із наступної загальної вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій, яка полягає у забороні проводити слідчі (розшукові) дії у нічний час (з 22 до 6 години). Проте, враховуючи специфіку діяльності органів досудового розслідування, законодавець встановив виняток із названого загального правила про заборону, дозволивши у невідкладних випадках проводити слідчі (розшукові) дії і у нічний час, а саме - коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного (ч. 4 ст. 223 КПК). Окремого обґрунтування в протоколі необхідності проведення слідчої (розшукової) дії у нічний час закон не вимагає.

В наступній загальній вимозі до проведення слідчих (розшукових) дій знаходиться віддзеркалення елементів завдань кримінального провадження, а саме тих, що стосуються забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений. Так, згідно з ч. 5 ст. 223 КПК у разі отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язаний провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та надати їх суду у випадку звернення з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Наступна загальна вимога до проведення слідчих (розшукових) дій викликана необхідністю захисту прав сторони захисту, а також охорони прав і законних інтересів потерпілого та інших учасників кримінального провадження. Так, слідча (розшукова) дія, що здійснюється за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку слідчої

(розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній.

Під час проведення такої слідчої (розшукової) дії присутні особи, що її ініціювали, мають право ставити питання, висловлювати свої пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, які заносяться до протоколу (ч. 6 ст. 223 КПК).

Не менш важливою є загальна вимога проведення слідчої (розшукової) дії, пов'язана із залученням до участі і участю у кримінальному провадженні незаінтересованих осіб (понятих). Поняті - це особи, які не заінтересовані у результатах кримінального провадження. Їх призначення викликано необхідністю засвідчення факту провадження слідчої (розшукової) дії, її ходу та результатів, а також засвідчення відповідності проведених дій їх відображенню у протоколі.

Чинне кримінальне процесуальне законодавство участь понятих у проведенні слідчих (розшукових) дій врегульовує не однозначно. В одних випадках законом встановлено імперативний порядок залучення понятих для проведення ряду слідчих (розшукових) дій. В інших - участь понятих носить альтернативний характер. Крім того, законом передбачено, що участь понятих у проведенні процесуальних дій залежить від того чи слідчий або прокурор вважатимуть це за доцільне.

Так, відповідно до ч. 7 ст. 223 КПК слідчий, прокурор зобов'язаний запросити не менше двох незаінтересованих осіб (понятих) для пред'явлення особи, трупа чи речі для впізнання, огляду трупа, в тому числі пов'язаного з ексгумацією, слідчого експерименту, освідкування особи. Винятками є випадки застосування безперервного відеозапису ходу проведення відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті можуть бути запрошені для участі в інших процесуальних діях, якщо слідчий, прокурор вважатиме це за доцільне.

Обшук або огляд житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понятих незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії.

Законом не визначено певних вимог щодо встановлення даних про особу, яка запрошується понятим для участі у проведенні слідчої (розшукової) дії. Тому слідчий, прокурор в кожному конкретному випадку визначають на свій розсуд чи можливо довірити тій чи іншій особі виступати в ролі понятого при проведенні слідчої (розшукової) дії у кримінальному провадженні.

Проте, слід зазначити, що при запрошенні до участі у проведенні слідчої (розшукової) дії конкретної особи як понятого, слідчий, прокурор повинні враховувати, що законодавець визначив коло осіб, які не можуть бути понятими у кримінальному провадженні. До числа таких осіб відносяться потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, які заінтересовані в результатах кримінального провадження. Деяку складність викликає визначення того кола працівників правоохоронних органів, які не можуть виступати понятими у кримінальному провадженні. Адже до числа правоохоронних органів можливо віднести досить широке коло державних органів, працівники яких виконують

правозастосовні або правоохоронні функції. Тому, уявляється, що не можуть бути понятими у кримінальному провадженні ті працівники правоохоронних органів, діяльність яких пов'язана з виконанням функцій або можливістю виконання функцій у кримінальному провадженні як суб'єкта, наділеного правами державного органу або посадової особи, тобто, наділеного владними повноваженнями.

Враховуючи, що однією із засад кримінального провадження є безпосередність дослідження показань, речей і документів, законодавець встановив, що поняті можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої (розшукової) дії.

Завершує систему загальних вимог до проведення слідчих (розшукових) дій правило щодо проміжку часу, в якому можливо проведення таких дій. Відповідно до ч. 2 ст. 214 КПК досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР. А в ч. 3 ст. 214 КПК вказано, що здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. Лише огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, що здійснюється негайно після завершення огляду. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно, відомості про нього вносяться до ЄРДР при першій можливості.

Саме таким чином законодавець визначив початковий етап, починаючи з якого особи, уповноважені на проведення слідчих (розшукових) дій, отримали право на їх проведення. Проте, сутність загальної вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій, що розглядається, більше полягає не стільки в початковому, скільки в завершальному етапі провадження, після закінчення якого і забороняється проведення слідчих (розшукових) дій. Так, відповідно до ст. 283 КПК, формами закінчення досудового розслідування є закриття кримінального провадження; звернення до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності; звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру. Зрозуміло, що після завершення розслідування проведення будь-яких слідчих (розшукових) дій категорично забороняється.

Проте, законодавець визначив, що заборона на проведення слідчих (розшукових) дій не завжди пов'язується лише із прийняттям рішення про закінчення досудового розслідування. Так, відповідно до ч. 2 ст. 113 КПК будь-яка процесуальна дія або сукупність дій під час кримінального провадження мають бути виконані без невинуватої затримки і в будь-якому разі не пізніше граничного строку, визначеного відповідними положеннями КПК. Таким чином, в основу загальної вимоги, що розглядається, законодавець поклав дотримання процесуальних строків.

Відповідно до ч. 1 ст. 113 КПК процесуальні строки - це встановлені законом або відповідно до нього прокурором, слідчим суддею або судом проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані

(мають право) приймати процесуальні рішення чи вчиняти процесуальні дії. Що стосується конкретно строків досудового розслідування, то вони визначені законодавцем в ст. 219 КПК. Саме в межах визначених в законі строків і можливе проведення слідчих (розшукових) дій. Так, відповідно до ч. 8 ст. 223 КПК слідчі (розшукові) дії не можуть проводитися після закінчення строків досудового розслідування. Будь-які слідчі (розшукові) або негласні слідчі (розшукові) дії, проведені з порушенням цього правила, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази - недопустимими.

Проте, слід звернути увагу, що законодавець зробив виключення із наведеного правила. Так, відповідно до ч. 3 ст. 333 КПК у разі, якщо під час судового розгляду виникне необхідність у встановленні обставин або перевірці обставин, які мають істотне значення для кримінального провадження, і вони не можуть бути встановлені або перевірені іншим шляхом, суд за клопотанням сторони кримінального провадження має право доручити органу досудового розслідування провести певні слідчі (розшукові) дії. У разі прийняття такого рішення суд відкладає судовий розгляд на строк, достатній для проведення слідчої (розшукової) дії та ознайомлення учасників судового провадження з її результатами.

3. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ТА ПОРЯДОК ЇХ ПРОВЕДЕННЯ.

Загальна характеристика слідчих (розшукових) дій та порядок їх проведення.

Допит у кримінальному провадженні

Допит (ст. 224 КПК) - це слідча (розшукова) дія, яка проводиться уповноваженою особою у встановленому законом порядку і направлена на отримання в усній або письмовій формі від свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта відомостей щодо відомих їм обставин у кримінальному провадженні, що мають значення для цього кримінального провадження.

Виходячи із поняття допиту, можливо зробити висновок, що предметом допиту і будуть відомості щодо обставин у кримінальному провадженні, які в своїй сукупності складають предмет доказування.

Види допиту у кримінальному провадженні формуються в залежності від того хто із учасників кримінального провадження підлягає допиту. Так, законом визначено, що у кримінальному провадженні підлягають допиту свідок, потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, експерт. Особливий порядок допиту законодавець встановив щодо малолітньої або неповнолітньої особи.

Підставою для проведення допиту слід вважати наявність достатніх даних, які вказують на те, що тій чи іншій особі відомі або можуть бути відомі певні відомості про обставини і факти, які мають значення для кримінального провадження.

За загальним правилом допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування. Як правило - це службові приміщення органу досудового розслідування. Проте, може виникнути ситуація, коли через наявність певних

обставин, не має можливості провести допит за місцем досудового розслідування. Так, особа може перебувати у відрядженні за межами населеного пункту, в якому здійснюється розслідування і її явка до органу розслідування тимчасово не можлива. Крім того, особа може перебувати в лікувальній установі і не може тимчасово прибути на допит. Інколи, навіть перебуваючи по місцю постійного проживання, особа не може прибути на допит з різних причин, зокрема з причини догляду за малолітньою дитиною і т.п. В названих і інших подібних ситуаціях законодавець дозволив проводити допит і в іншому місці. Єдиною вимогою при цьому є погодження місця допиту із особою, яку мають намір допитати.

У разі необхідності допиту кількох свідків, важливо не допускати можливості свідків спілкуватися між собою. Для цього необхідно викликати свідків для допиту в різний час. Таким чином можливо забезпечити правдивість показань свідків. Бажано, щоб і раніше допитані свідки не спілкувались зі свідками, допит яких ще не проводився. Це правило стосується і інших учасників процесу, які вже допитувались чи підлягають допиту. З метою забезпечення правдивості і об'єктивності показань свідків, законодавець встановив правило, згідно з яким кожен свідок допитується окремо, без присутності інших свідків. Це надійна гарантія того, що показання кожного свідка будуть мати саме індивідуальний характер, на них не можуть впливати показання іншої особи.

Враховуючи, що допит - це складний психологічний процес спілкування, законодавець встановив часовий ліміт на спілкування в режимі допиту - вісім годин на день. Таким чином, згідно з нормою закону, допит не може продовжуватися понад вісім годин на день, при цьому без перерви допит не може продовжуватися понад дві години. Скільки часу відводиться на перерву, законодавець не встановлював. Уявляється, що цей час повинен бути достатнім для відпочинку.

Перед тим, як розпочати допит, слідчий, прокурор встановлюють особу, яка підлягає допиту. Як правило, з метою встановлення особи, яка підлягає допиту, слідчий, прокурор звертаються до неї з проханням надати паспорт або інший документ, який засвідчує її особистість. Це необхідно для того, щоб переконатись, що перед ним дійсно є саме та особа, за яку вона себе видає.

Після того як особа, яка підлягає допиту, встановлена, їй роз'яснюються її права, передбачені законом. Кримінальний процесуальний кодекс, визначаючи статус кожного учасника процесу, встановлює його права. Саме ці права особи і роз'яснюються їй перед допитом. Крім того, особі роз'яснюються права, пов'язані саме з проведенням її допиту.

Після роз'яснення прав особі, яка допитується, закон вимагає роз'яснити їй порядок проведення допиту. Після вільної розповіді про певні обставини, особа відповідає на запитання слідчого. За бажанням допитуваної особи вона має право викласти свої показання власноручно. За письмовими показаннями особи їй можуть бути поставлені додаткові запитання.

Під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис. Тому особі необхідно повідомити про застосування науково-технічних засобів

під час допиту. Враховуючи, що при допиті інформація отримується в результаті розповіді особи і відповіді на запитання, тобто добувається інформація вербального характеру, то уявляється, що застосування фотозйомки не завжди може дати позитивний ефект.

Особі також слід роз'яснити, що вона, згідно з законом, має право використовувати під час допиту власні документи і нотатки, якщо її показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими відомостями, які важко зберегти в пам'яті. Уявляється, що після завершення допиту, такі документи і нотатки особа може подати для приєднання до матеріалів кримінального провадження.

Перед допитом особі роз'яснюється також право не відповідати на запитання з приводу тих обставин, щодо надання яких є пряма заборона у законі (таємниця сповіді, лікарська таємниця, професійна таємниця захисника, таємниця нарадчої кімнати тощо) або які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею, близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення, а також щодо службових осіб, які виконують негласні слідчі (розшукові) дії, та осіб, які конфіденційно співпрацюють із органами досудового розслідування.

За завідомо неправдиві показання слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду або за відмову від давання показань слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду, свідок несе кримінальну відповідальність (ч. 1 ст. 67 КПК). Тому, у разі допиту свідка він попереджається про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань і за відмову давати показання відповідно до статей 384 та 385 КК України.

Виключення із цього правила складають положення ч. 1 ст. 66 КПК, згідно з якими свідок має право відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення, а також показання щодо відомостей, про які йшлося вище і які, згідно з законом, не підлягають розголошенню.

Потерпілий згідно з законом має право давати пояснення, показання або відмовитися їх давати (ст. 56 КПК), а тому у разі допиту потерпілого він попереджається лише за давання завідомо неправдивих показань.

Закон передбачає, що за необхідності до участі в допиті залучається перекладач.

Відповідно до ч. 3 ст. 42 КПК підозрюваний має право не говорити нічого з приводу підозри проти нього або у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання, а також має право давати пояснення, показання з приводу підозри чи в будь-який момент відмовитися їх давати. В зв'язку з цим, у разі відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання особа, яка проводить допит, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої заяви.

Взагалі допит здійснюється за загальними правилами, встановленими законом. В той же час закон встановлює і особливості допиту окремої категорії осіб. Йдеться не про інший порядок допиту, а про загальні правила допиту з

додержанням окремих особливостей. Це стосується в першу чергу допиту малолітньої або неповнолітньої особи.

Згідно з п. 11 ч. 1 ст. 3 КПК малолітня особа - це дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. А згідно з п. 12 тієї ж ст. 3 КПК неповнолітня особа - це малолітня особа, а також дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Однією з особливостей допиту такої особи є те, що її допит проводиться в присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності - лікаря. Крім того, враховуючи знову ж таки, що допит - це складний психологічний процес спілкування, законом встановлено, що допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом - понад дві години на день.

Кримінальна відповідальність за відмову від давання показань і за давання завідомо неправдивих показань може наступати з досягненням особою шістнадцятирічного віку. А тому законодавець визначив, що особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджаючи їх при цьому про кримінальну за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання.

Враховуючи вік особи, яка допитується, законодавець визначив, що до початку допиту законному представнику, педагогу або психологу, а також лікарю (якщо він запрошений), роз'яснюється їхній обов'язок бути присутніми при допиті, а також право заперечувати проти запитань та ставити запитання.

Крім допиту однієї особи окремо від інших осіб, закон передбачає, що слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях. Таким чином слідчий, прокурор намагаються встановити чиї показання можуть бути правдивими. Проведення одночасного допиту двох чи більше осіб не слід вважати гарантією з'ясування істини в кримінальному провадженні. Тому до проведення такої слідчої (розшукової) дії необхідно ретельно готуватися.

Важливе значення при проведенні названої слідчої (розшукової) дії має характер стосунків між її учасниками. Тому законодавець встановив правило, згідно з яким на початку такого допиту встановлюється, чи знають викликані особи одна одну і в яких стосунках вони перебувають між собою. Закон не встановлює будь-яких обмежень при визначенні кола осіб, які можуть бути одночасно допитані. Головне при цьому, щоб такі особи раніше були допитані і що в їх показаннях є розбіжності.

Відповідно до закону, перед проведенням одночасного допиту двох і більше раніше допитаних осіб, за загальним правилом, свідки попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілі - за давання завідомо неправдивих показань. При цьому слід також враховувати встановлене законом право свідка відмовитися від давання показань, про що раніше було зазначено.

Закон не встановлює хто допитується першим при одночасному допиті двох і більше раніше допитаних осіб. Це питання закон відносить на розсуд того, хто здійснює такий допит. Уявляється, що з тактичних міркувань першим слід

допитувати того учасника процесу, який, на розсуд слідчого, прокурора дає правдиві показання.

Згідно з законом викликаним особам по черзі пропонується дати показання про ті обставини кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит, після чого слідчим, прокурором можуть бути поставлені запитання. Особи, які беруть участь у допиті, їх захисники чи представники мають право ставити одна одній запитання, що стосуються предмета допиту.

Проте, законодавець підкреслив, що оголошення показань, наданих учасниками допиту на попередніх допитах, дозволяється лише після давання ними показань. Йдеться про показання, дані такими особами при одночасному допиті двох чи більше раніше допитаних осіб і, уявляється, після того як такі показання зафіксовані в протоколі.

Кримінальним процесуальним кодексом передбачено і особливості проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб. Встановлені законом особливості такого допиту знову ж таки пов'язані з участю у слідчій (розшуковій) дії малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого.

Так, у кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях не може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним.

Новий КПК запроваджує новий інститут - *допиту свідка чи потерпілого слідчим суддею під час досудового провадження*, якщо існують або раптово виникли обставини, що можуть унеможливити допит указаних осіб під час судового провадження. Існування цього інституту є винятком із загального правила про безпосередність дослідження доказів, відповідно до якого суд повинен дослідити докази безпосередньо; не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків передбачених КПК України (ст. 23 КПК України). Закон передбачає проведення допиту слідчим суддею тільки у виняткових випадках, до яких відносять такі випадки:

- коли є небезпека для життя і здоров'я свідка чи потерпілого;
- особа захворіла на тяжку хворобу;
- а також є інші обставини, що унеможливають їх допит в суді або можуть вплинути на повноту чи достовірність показань.

Сторона кримінального провадження має право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб.

Оскільки в клопотанні перед слідчим суддею порушується питання проведення слідчої дії - допиту або одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, то у випадку подання такого клопотання слідчим воно повинно бути погоджено з прокурором (п.5 ч. 2 ст. 40 КПК).

Допит свідка чи потерпілого здійснюється слідчим суддею у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого

в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду. Окрім цього, допит може бути проведений за відсутності сторони захисту, якщо на момент його проведення жодній особі не повідомлено про підозру у цьому кримінальному провадженні.

Процесуальний порядок пред'явлення для впізнання

Пред'явлення для впізнання - це самостійна слідча (розшукова) дія, яка проводиться уповноваженою особою у визначеному законом порядку і полягає у пред'явленні свідку, потерпілому, підозрюваному або обвинуваченому об'єкта впізнання з метою встановлення тотожності, подібності або відмінності певного об'єкта з тим об'єктом, який свідок, потерпілий, підозрюваний або обвинувачений спостерігав при певних обставинах раніше.

В залежності від об'єкта пред'явлення для впізнання розрізняють такі його види: пред'явлення особи для впізнання, пред'явлення речей для впізнання, пред'явлення трупа для впізнання.

Перед проведенням такої слідчої (розшукової) дії закон не передбачає винесення спеціальної постанови. Виключення із загального правила складають лише випадки, коли сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечують проти проведення впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування. Так, відповідно до ч. 2 ст. 232 КПК у разі, якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного досудового розслідування, слідчий, прокурор, слідчий суддя може прийняти рішення про його здійснення лише вмотивованою постановою (ухвалою), обґрунтувавши в ній прийняте рішення.

За своєю сутністю пред'явлення для впізнання полягає у проведенні ідентифікації об'єкта. З метою отримання об'єктивної інформації, перед пред'явленням для впізнання необхідно з'ясувати за якими ознаками чи прикметами особа може впізнати об'єкт, який їй пред'являється.

Пред'явлення особи для впізнання (ст. 228 КПК).

Кримінальним процесуальним кодексом встановлено, що перед тим, як пред'явити особу для впізнання, слідчий, прокурор попередньо з'ясовує, чи може особа, яка впізнає, впізнати цю особу, опитує її про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, за яких вона бачила цю особу, про що складає протокол. Проте, може скластися ситуація, що особа, якій пред'являється для впізнання інша особа назвати прикмети особи, яка пред'являється для впізнання не може. Будучи допитаною про зовнішній вигляд особи, яку вона могла раніше бачити, а також про її прикмети і інші ознаки, які можуть свідчити, що саме цю особу вона могла бачити, особа, якій пред'являється для впізнання інша особа заявляє про те, що вона може назвати лише загальні ознаки, які в своїй сукупності можуть свідчити про те, що саме цю особу вона раніше могла бачити. Законодавець і в такому випадку дозволяє проводити пред'явлення для впізнання. Доказове значення результатів проведення пред'явлення для впізнання особи саме в такий спосіб не зменшується в порівнянні з пред'явленням для впізнання за конкретними прикметами.

Так, відповідно до закону, якщо особа заявляє, що вона не може назвати прикмети, за якими впізнає особу, проте може впізнати її за сукупністю ознак, у протоколі зазначається, за сукупністю яких саме ознак вона може впізнати особу. Проте, законодавець встановлює при цьому вимогу до осіб, уповноважених на проведення такої слідчої (розшукової) дії, яка полягає в тому, що забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, особу, яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про прикмети цієї особи.

Законом врегульовано саму процедуру пред'явлення особи для впізнання. Так, особа, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими особами тієї ж статі, яких має бути не менше трьох і які не мають різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі. Перед тим як пред'явити особу для впізнання, їй пропонується у відсутності особи, яка впізнає, зайняти будь-яке місце серед інших осіб, які пред'являються.

Особі, яка впізнає, пропонується вказати на особу, яку вона має впізнати, і пояснити, за якими ознаками вона її впізнала.

Проведення слідчої (розшукової) дії - пред'явлення особи для впізнання має також певні особливості, які пов'язані із забезпеченням безпеки осіб, які приймають участь у кримінальному провадженні. Так, згідно з законом, з метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, впізнання може проводитися в умовах, коли особа, яку пред'являють для впізнання, не бачить і не чує особи, яка впізнає, тобто поза її візуальним та аудіоспостереженням. Про умови проведення такого впізнання та його результати зазначається в протоколі. Про результати впізнання повідомляється особа, яка пред'являлася для впізнання.

При пред'явленні особи для впізнання особі, щодо якої згідно з КПК вжито заходів безпеки, відомості про особу, взяту під захист, до протоколу не вносяться і зберігаються окремо.

Закон передбачає також проведення пред'явлення для впізнання особи за фотознімками, а також матеріалами відеозапису. Таке пред'явлення для впізнання особи здійснюється за загальними правилами, передбаченими для пред'явлення особи для впізнання, про які йшлося вище. Так, у відповідності із законом, за необхідності впізнання може провадитися за фотознімками, матеріалами відеозапису з додержанням вимог, зазначених у частинах 1, 2 ст. 228 КПК. При цьому закон встановлює застереження, що проведення впізнання за фотознімками, матеріалами відеозапису виключає можливість у подальшому пред'явленні особи для впізнання.

Кримінальний процесуальний порядок пред'явлення особи для впізнання за фотознімками, а також матеріалами відеозапису проявляється в тому, що фотознімок з особою, яка підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, разом з іншими фотознімками, яких повинно бути не менше трьох. Фотознімки, що пред'являються, не повинні мати різких відмінностей між собою за формою та іншими особливостями, що суттєво впливають на сприйняття зображення. Особи на інших фотознімках повинні бути тієї ж статі і не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню.

Матеріали відеозапису з зображенням особи, яка підлягає впізнанню, можуть бути пред'явлені лише за умови зображення на них не менше чотирьох осіб, які повинні бути тієї ж статі і не повинні мати різких відмінностей у віці, зовнішності та одязі з особою, яка підлягає впізнанню.

При пред'явленні особи для впізнання законом передбачена можливість залучення спеціалістів для фіксування впізнання технічними засобами, а також психологів, педагогів та інших спеціалістів.

Різновидом пред'явлення особи для впізнання є передбачена законом можливість здійснення пред'явлення особи для впізнання за голосом або ходом. При цьому закон встановив застереження, сутність якого полягає в тому, що впізнання за голосом повинно здійснюватися поза візуальним контактом між особою, що впізнає, та особами, які пред'явлені для впізнання.

Пред'явлення речей для впізнання (ст. 229 КПК).

При пред'явленні речей для впізнання законом встановлені правила, які багато в чому схожі з правилами пред'явлення особи для впізнання. Так, згідно з частинами 1 і 2 ст. 229 КПК перед тим, як пред'явити для впізнання річ, слідчий, прокурор або захисник спочатку запитує в особи, яка впізнає, чи може вона впізнати цю річ, опитує про ознаки цієї речі і обставини, за яких вона цю річ бачила, про що складається протокол. Якщо особа заявляє, що вона не може назвати ознаки, за якими впізнає річ, проте може впізнати її за сукупністю ознак, особа, яка проводить процесуальну дію, зазначає це у протоколі. Забороняється попередньо показувати особі, яка впізнає, річ, яка повинна бути пред'явлена для впізнання, та надавати інші відомості про її прикмети.

Річ, що підлягає впізнанню, пред'являється особі, яка впізнає, в числі інших однорідних речей одного виду, якості і без різких відмінностей у зовнішньому вигляді, у кількості не менше трьох. Особі, яка впізнає, пропонується вказати на річ, яку вона впізнає, і пояснити, за якими ознаками вона її впізнала.

Проте, закон передбачає і особливий порядок пред'явлення речей для впізнання. Так, якщо інших однорідних речей не існує, особі, яка впізнає, пропонується пояснити, за якими ознаками вона впізнала річ, яка їй пред'являється в одному екземплярі (ч. 3 ст. 229 КПК).

Законом передбачено також проведення пред'явлення для впізнання під час досудового розслідування у режимі відеоконференції. Таке пред'явлення для впізнання можливе у окремих випадках, які перераховані в законі. Так, впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування можуть бути проведені у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) у випадках:

- 1) неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;
- 2) необхідності забезпечення безпеки осіб;
- 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;
- 4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;

5) наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми.

Пред'явлення трупа для впізнання (ст. 230 КПК).

Відповідно до ч. 1 ст. 230 КПК пред'явлення трупа для впізнання здійснюється з додержанням вимог, передбачених частинами 1 і 8 ст. 228 КПК.

Закон передбачає пред'явлення для впізнання під час судового розгляду. Так, відповідно до ст. 355 КПК свідкові, потерпілому, обвинуваченому під час судового розгляду можуть бути пред'явлені для впізнання особа чи річ.

Пред'явлення для впізнання проводиться після того, як особа, яка впізнає, під час допиту вкаже на ознаки, за якими вона може впізнати особу чи річ.

Під час пред'явлення особи чи речі для впізнання особа, яка впізнає, повинна зазначити, чи впізнає вона особу або річ і за якими саме ознаками.

Обшук. Отримання дозволу на його проведення.

Обшук (ст. 234 КПК) - це слідча (розшукова) дія, яка проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Фактичною підставою для проведення обшуку є наявність достатніх підстав вважати, що:

- 1) було вчинено кримінальне правопорушення;
- 2) відшукувані речі і документи мають значення для досудового розслідування;
- 3) відомості, які містяться у відшукуваних речах і документах, можуть бути доказами під час судового розгляду;
- 4) відшукувані речі, документи або особи знаходяться у зазначеному в клопотанні житлі чи іншому володінні особи.

Юридичною (правовою) підставою для проведення обшуку є ухвала слідчого судді.

Законом встановлені вимоги щодо виконання ухвали слідчого судді та змісту ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи. Так, відповідно до ст. 235 КПК ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи з підстав, зазначених у клопотанні прокурора, слідчого, надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз.

Ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи повинна відповідати загальним вимогам до судових рішень, передбачених КПК, а також містити відомості про:

- 1) строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали;
- 2) прокурора, слідчого, який подав клопотання про обшук;
- 3) положення закону, на підставі якого постановляється ухвала;
- 4) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, які мають бути піддані обшуку;

5) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;

6) речі, документи або осіб, для виявлення яких проводиться обшук.

Виготовляються дві копії ухвали, які чітко позначаються як копії.

Кримінальний процесуальний кодекс передбачає процесуальний порядок проведення обшуку. Так, у разі необхідності провести обшук слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням, яке повинно містити відомості про:

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання;

3) правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

4) підстави для обшуку;

5) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку;

6) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;

7) речі, документи або осіб, яких планується відшукати.

До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.

Клопотання про обшук розглядається у суді в день його надходження за участю слідчого або прокурора.

Відповідно до закону, після винесення слідчим суддею ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи вона виконується слідчим чи прокурором. Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів. Слідчий, прокурор вживає належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені.

Обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді повинен відбуватися в час, коли завдається найменша шкода звичайним заняттям особи, яка ними володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважатиме, що виконання такої умови може суттєво зашкодити меті обшуку.

Перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності - іншій присутній особі повинна бути пред'явлена ухвала і надана її копія. Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність.

У разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні копія ухвали повинна бути залишена на видному місці у житлі чи іншому володінні особи. При цьому слідчий, прокурор зобов'язаний забезпечити схоронність майна, що знаходиться у житлі чи іншому володінні особи, та неможливість доступу до нього сторонніх осіб.

Обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку. За рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб, які перебувають в житлі чи іншому володінні, якщо є достатні підстави вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. Обшук особи повинен бути здійснений особами тієї ж статі.

Слідчий, прокурор під час проведення обшуку має право відкривати закриті приміщення, сховища, речі, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється їх відкрити або обшук здійснюється за відсутності осіб, зазначених у ч.3 ст. 236 КПК.

При обшуку слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Особи, у присутності яких здійснюється обшук, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу обшуку.

Огляд та його види.

Огляд (ст. 237 КПК) - це слідча (розшукова) дія, яка проводиться слідчим або прокурором з метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин кримінального правопорушення.

В залежності від предмету огляду, можливо визначити його види. Так, існують наступні види огляду: огляд місцевості, огляд приміщення, огляд речей та документів, огляд трупа. Комплексною слідчою (розшуковою) дією є огляд житла чи іншого володіння особи. Закон передбачає, що проведення огляду житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами КПК, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи.

Комплексною слідчою (розшуковою) дією є також огляд місця події, який, як визначено законом, у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР (ч. 3 ст. 214 КПК).

Закон передбачає, що слідчим, прокурором для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань,

що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити також спеціалістів.

При огляді слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження.

Законодавець акцентує увагу на тому, що при проведенні огляду дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу. При цьому слід мати на увазі, що предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Ті ж вилучені речі та документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

Звичайно, бажано, щоб усі вилучені речі і документи були піддані негайному огляду і опечатуванню із завірненням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. Проте, виникають ситуації, коли це зробити на місці не виявляється можливим. Тому законодавець, передбачаючи такі ситуації, визначив, що у разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування.

Враховуючи, що залишення будь-якою особою місця огляду може негативно вплинути на хід досудового розслідування, законодавець передбачив, що слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність.

Згідно з законом, про хід і результати огляду обов'язково складається протокол огляду. Особи, у присутності яких здійснюється огляд, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу огляду.

Законом передбачено, що у виняткових випадках визнавши за необхідне оглянути певне місце, суд проводить огляд за участю учасників судового провадження, а якщо цього вимагають обставини, - за участю свідків, спеціалістів і експертів. Проте, при цьому встановлено певне застереження, яке полягає в тому, що огляд на місці не може проводитися під час здійснення провадження судом присяжних.

При проведенні судом огляду на місці, суд керується загальними правилами, передбаченими КПК для огляду під час досудового розслідування. На місці огляду учасникам кримінального провадження, які беруть у ньому участь, можуть бути поставлені запитання, пов'язані з проведенням огляду. Самі ж учасники судового провадження, згідно з законом, при огляді мають право звертати увагу суду на те, що, на їхню думку, може мати доказове значення.

Проведення огляду і його результати відображаються у протоколі огляду місця та можуть фіксуватися технічними засобами.

Окремим видом огляду законодавець визнав огляд трупа. У відповідності із законом, огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта.

Огляд трупа може здійснюватися одночасно з оглядом місця події, житла чи іншого володіння особи з дотриманням правил КПК про огляд житла чи іншого володіння особи.

Закон встановлює, що після огляду труп підлягає обов'язковому направленню для проведення судово-медичної експертизи для встановлення причини смерті. Труп підлягає видачі лише з письмового дозволу прокурора, незалежно від того, яким уповноваженим органом досудового розслідування здійснюється досудове провадження і тільки після проведення судово-медичної експертизи та встановлення причини смерті.

Законом передбачено проведення огляду трупа, пов'язаного з ексгумацією. Згідно з КПК ексгумація трупа здійснюється за постановою прокурора. Виконання постанови покладається на службових осіб органів місцевого самоврядування.

Труп виймається з місця поховання за присутності судово-медичного експерта та оглядається з дотриманням правил ст. 238 КПК. Після проведення ексгумації і необхідних досліджень поховання здійснюється в тому самому місці з приведенням могили в попередній стан. Законом передбачено, що у разі необхідності труп може бути доставлений до відповідного експертного закладу для проведення експертизи.

Під час ексгумації судово-медичним експертом можуть бути вилучені зразки тканини і органів або частини трупа, необхідні для проведення експертних досліджень. Під час ексгумації трупа з поховання можуть бути вилучені речі, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Про проведену слідчу (розшукову) дію складається протокол, у якому зазначається все, що було виявлено, у тій послідовності, в якій це відбувалося, і в тому вигляді, у якому спостерігалось під час проведення слідчої (розшукової) дії. Якщо при ексгумації вилучалися речі та об'єкти для досліджень, про це зазначається в протоколі. До протоколу додаються матеріали вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапису, плани і схеми, графічні зображення, відбитки та зліпки.

Слідчий експеримент. Шляхи його проведення.

Слідчий експеримент(ст. 240 КПК) - це слідча (розшукова) дія, яка проводиться у передбаченому законом порядку, уповноваженою особою з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення.

Закон наділяє слідчого і прокурора правом проведення слідчого експеримента, визначаючи при цьому, що бути проведений слідчий експеримент

може шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань.

Згідно з законом, слідчий експеримент може бути проведений в житлі чи іншому володінні особи. В такому випадку ця слідча (розшукова) дія здійснюється лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора, яке розглядається в порядку, передбаченому КПК, для розгляду клопотань про проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи.

Проте, в якому б місці ни проводився слідчий експеримент, закон визначає, що проведення слідчого експерименту допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність, не завдається шкода.

До участі в слідчому експерименті, якщо це викликається необхідністю і не може негативно вплинути на досягнення мети даної слідчої (розшукової) дії, можуть бути залучені підозрюваний, потерпілий, свідок, захисник, представник. За необхідності слідчий експеримент може проводитися також за участю спеціаліста.

Так як і при проведенні інших слідчих (розшукових) дій, під час проведення слідчого експерименту можуть проводитися вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складатися плани і схеми, виготовлятися графічні зображення, відбитки та зліпки, які додаються до протоколу.

Складання протоколу при проведенні слідчого експерименту є обов'язковим. Законом визначено, що про проведення слідчого експерименту слідчий, прокурор складає протокол згідно з вимогами КПК. Важливим моментом при цьому є те, що закон встановлює таку вимогу, щоб у протоколі докладно викладалися умови і результати слідчого експерименту.

Освідування підозрюваного, свідка чи потерпілого.

Освідування особи (ст. 241 КПК) - це слідча (розшукова) дія, яка проводиться слідчим або прокурором в установленому законом порядку щодо особи (підозрюваного, свідка чи потерпілого) для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих прикмет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу.

Юридичною (правовою) підставою для проведення освідування є постанова прокурора. Постанова може бути винесена прокурором за власною ініціативою або за клопотанням слідчого. З клопотанням про проведення освідування до прокурора можуть звернутися сторона кримінального провадження або потерпілий.

Згідно з законом, до участі у проведенні освідування, за необхідності, запрошується судово-медичний експерт або лікар. Їх участь, як правило, викликається необхідністю застосування спеціальних знань в області медицини.

В окремих випадках освідування особи може бути пов'язане з оголенням особи, яка освідується. Законом визначено, що освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статі, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується.

Проте, законом встановлене категоричне правило, яким передбачено, що слідчий, прокурор не вправі бути присутніми при освідуванні особи іншої статі, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню. Уявляється, що навіть при наявності згоди особи, яка освідується.

Перед початком освідування особі оголошується постанова прокурора і пропонується добровільно пройти освідування. У разі відмови особи пройти освідування добровільно, така слідча (розшукова) дія може бути проведена в примусовому порядку.

За результатами проведення освідування складається протокол. У разі проведення освідування у примусовому порядку, копія протоколу в обов'язковому порядку вручається особі, яка освідувалась.

Проведення експертизи.

Проведення експертизи - це слідча (розшукова) дія, яка проводиться з метою з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження і якщо при цьому необхідні спеціальні знання. Така процесуальна дія за своїм змістом включає призначення експертизи, здійснення доручення на її проведення, проведення безпосередньо досліджень і підготовка висновку експертом з тих питань, які потребують спеціальних знань.

Законом визначено, що експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду.

Підставою для проведення експертизи є необхідність з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження з використанням спеціальних знань. Спеціальні знання, про які йдеться, можуть стосуватися будь-якої сфери людської діяльності - науки, техніки, мистецтва, а також іншої сфери діяльності. Єдине застереження при цьому закон встановлює щодо питань права. Проведення експертизи для з'ясування питань права не допускається.

Законом передбачено обов'язкове призначення експертизи для з'ясування питань, які мають значення для кримінального провадження і коли для цього потрібні спеціальні знання.

Так, відповідно до ч. 2 ст.242 КПК слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи щодо:

- 1) встановлення причин смерті;
- 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;
- 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;
- 5) встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених ст. 155 КК України;
- 6) визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням.

Законом передбачено також, що примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду.

Згідно з законом сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи за своєю ініціативою, а також за клопотанням сторони захисту чи потерпілого.

Закон дозволяє стороні захисту самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової.

Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту. Так, у разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта особа, що заявила відповідне клопотання, має право звернутися з клопотанням про залучення експерта до слідчого судді.

Закон передбачає вимоги до клопотання особи, яка звертається з проханням до слідчого судду про залучення експерта. Так, у клопотанні повинно бути зазначено:

- 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання;
- 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- 3) виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання;
- 4) експерт, якого необхідно залучити, або експертна установа, якій необхідно доручити проведення експертизи;
- 5) вид експертного дослідження, що необхідно провести, та перелік запитань, які необхідно поставити перед експертом.

До клопотання також додаються:

- 1) копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання;
- 2) копії документів, які підтверджують неможливість самостійного залучення експерта стороною захисту.

Назване клопотання розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду. Особа, яка подала клопотання, повідомляється про місце та час його розгляду, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду клопотання, крім випадків, коли її участь визнана слідчим суддею обов'язковою.

Слідчий суддя за результатами розгляду клопотання має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам або встановивши, що клопотання подано без додержання вимог ч. 2 ст. 244 КПК, повертає його особі, яка його подала, про що постановляє ухвалу.

Законом передбачено, що під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення клопотання.

Як вже було вище зазначено, у відповідності із законом слідчий суддя за результатами розгляду клопотання має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам.

Проте, законом передбачено, що слідчий суддя здійснить такі дії лише тоді, якщо особа, що звернулася з клопотанням, доведе, що:

1) для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його або на вирішення залученого стороною обвинувачення експерта були поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок;

2) вона не може залучити експерта самотійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин.

До ухвали слідчого судді про доручення проведення експертизи включаються запитання, поставлені перед екпертом особою, яка звернулася з відповідним клопотанням. Проте, слідчий суддя має право не включити до ухвали запитання, поставлені особою, що звернулася з відповідним клопотанням, якщо відповіді на них не стосуються кримінального провадження або не мають значення для судового розгляду, обґрунтувавши таке рішення в ухвалі.

При задоволенні клопотання про залучення експерта слідчий суддя у разі необхідності має право за клопотанням особи, що звернулася з клопотанням про залучення експерта, вирішити питання про отримання зразків для експертизи відповідно до положень ст. 245 КПК.

Закон вимагає, щоб висновок експерта, залученого слідчим суддею, був наданий особі, за клопотанням якої він був залучений.

Законом також встановлено перелік суб'єктів, які мають право отримувати зразки для експертного дослідження. Так, у разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом.

У відповідності з законом, порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів, передбаченими статтями 160-166 КПК.

Відбирання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами, передбаченими ст. 241 КПК. У разі відмови особи добровільно надати біологічні зразки слідчий суддя, суд за клопотанням сторони кримінального провадження, що розглядається в порядку, передбаченому статтями 160-166 КПК, має право дозволити слідчому, прокурору (або зобов'язати їх, якщо клопотання було подано стороною захисту) здійснити відбирання біологічних зразків примусово.

